

in ono. Moja duša hoče, ali pred njo stoji resen obraz usode in kliče: Stoj! Do tu, in ne dalje! — Potrto je hrepenenje. Globoko dolji v duši pa še tli. Hrepenenje tli in boli. Ali veš, Bogomir, kaj je duševni glad?"

Obrnil se je na drugo stran in je molčal.

„Utolazi se, Ivo! Za nama hodi množica gladnih, vsi tovariši najini, če ne vsi ljubeči, pa vsi gladni. In pred sabo nosi ta množica prapor z žarečimi črkami: Glad hudo de! Kdor ima oči, naj ga gleda, kdor ima ušesa, poslušaj!“

Ivo je sedel, hkratu pa so se odprla vrata, in v sobo je stopil tretji tovariš. Zalostno mu je bilo lice, oprano od solzá.

„Kaj si bil pri njem, Ludovik?“ je vprašal Ivo.

„Pri njem, da! Ampak ne pozna me, dasi sem sin njegov, četudi je bila moja mati ubožna in poštena. Oče neče poznati sina.“

Sklonil je glavo in nekaj mokrega se mu je posvetilo v oči. „Potrebujem ljubezni,“ je zašepetal, „ker ljubim in hočem biti ljubljen. Srce je gladno ljubezni, ker je ljubezen del srca. Ali njegovo oko, njegova beseda ni hotela potolažiti gladu mojega srca.“

„Tudi po tvoji poti jih hodi mnogo. Ali pa je njihova pot vsaj podobna tvoji. Veš li, kaj je prijateljstvo, kaj medsebojna ljubezen? E, nisi osamljen, brate!“

In so vzeli vsak svoj dnevnik, trije gladni tovariši in so pisali: Glad hudo de! Nečem čakati, da pride žrtev gladu k meni, pa me pogleda z žalostnimi očmi, pa mi izda z besedo svoj glad bodisi telesan, duševan ali glad srca. Glad hočem iskati skrivaj z vročim srcem in polnimi rokami! —

Naj bo tako!

Andrej Rapč.

Kako sem se seznanil z urednikom Praprotnikom.

Učiteljsem že 33. leto in ves ta čas sem v večjih ali manjših presledkih sodeloval pri „Učiteljskem Tovarišu“. Praprotnik, prvi urednik „Učit. Tovariša“, mi je časih pisal, a osebno se nisva poznala. Ko sem leta 1883. jeseni prišel na ženitovanjskem potovanju v Ljubljano, sem povprašal tamšnjega prijatelja, kje bi mogel dobiti Praprotnika.

Imenoval mi je gostilnico, kjer je Praprotnik bil vsak večer stalni gost. S prijateljem in soprogo se napotimo zvečer v to gostilnico.

Vstopivši ugledamo pri mizi večjo družbo, eden gospodarjev je ravnokar vstal ter segal na obešalo po svoji suknji in klobuku. Bil je to — Andrej Praprotnik. Mi trije se približamo mizi, pozdravimo, a prijatelj predstavi mene in mojo soprogo.

„A, a, a... Vi ste Janko Leban? Veseli me vas osebno poznati. Mislil sem baš oditi, a zdaj ga bom še merico, da se kaj pomenimo.“ Poprožili smo si roke, sedli za mizo ter se potem neprisljano pogovarjali ves večer.

To je bil moj prvi in zadnji sestanek s Praprotnikom. Napravil je name vtisk modrega, čestitljivega in ljubeznivega moža.

Koj drugo leto sem priobčil v „Učiteljskem Tovarišu“ svojo daljšo razpravo: „Slovstvena zgodovina v slovenski ljudski šoli“ in leta 1885./86. pa „Človek — v pogledu na njegovo telo in dušo“, kateri deli sta izšli tudi kot ponatisk v dveh posebnih knjigah.

Ko bi dobil založnika, bi hotel imenovani knjigi — pregledani in razširjeni — nanovo izdati, ker sta še dandanes aktualni.

Slišal sem, da celo prof. Funtek priporoča mojo „Slovstveno zgodovino“ v proučevanje učiteljem, ki se pripravljajo na učiteljski izpit.

Janko Leban.

Na Silvestrov večer 1. 2009.

Silhueta.

Resnično, čudak sem! V žarnem jutru enoindvajsetega stoletja živim, učitelj sem, nositelj kulture, veleugledna oseba, voditelj narodov, a ne čutim se srečnega. Gotovo me napada neka bolezen. Kako naj jo nazivljam? Kdo ve? Zdi se mi, da mi ne ugajajo več naši časi.

A ne sili mi duh naprej po poti prosvete, ne bežim pred svojim časom, ne hrepenim za nedosežnimi ideali, pogled mi ni obrnjen naprej — o, ne!

Ne! Nazaj gledam namesto naprej, zlo se godi v moji duši. Zdajpazdaj se zalotim v ljubkovanje s prejšnjimi „boljšimi“ časi. Danes zjutraj se mi je hipoma porodila želja, da bi živel vsaj sto let prej, v času, ko je bila še velika množica onih, ki so srečno živeli v nevednosti.

Da, gotovo sem bolan! Znabiti sem pa celo nazadnjak? Jaz, nadzornik okrajnega prosvetnega urada? Ha, kakšna budalost!

Pa sodite sami. Vračam se domov. Hotel sem iti na Silvestrovo zabavo, a vrnil sem se pred vrati. Danes nisem za take stvari. Na dnevnem redu je tudi predavanje mojega tovariša o najnovejšem načinu občevanja z Martovimi prebivalci. Fej! Niti Silvestrov večer ne more biti brez predavanja! Kaj mi je do Marta in njegovih prebivalcev! Starejši rod so nego mi in gotovo bolj „kulturni“ — ej, kako smešna mi je danes ta beseda — morebiti pridejo kdaj k nam in nas zaslužijo.

Domov grem. Udobno je moje stanovanje in kaj rad sedim zvečer v malem budoarju poleg pisarnice. In krasen je moj budoarček! Ko vstopim, se zasveti samo-obsebi v mehki fluorescenčni luči tja do zadnjega kotička. Nič svetilke in plamena! zadnja električno žarnico sem odpravil pred petimi leti.

Zunaj brije ostra burja, in droben sneg izkušna napolni vsak prostorček. A tu pri meni je toplo. Moja peč je ideal peči, najnovejša iznajdba, visoka pesem naši tehniki. Moja pečica kuri neposredno s solnčno gorakoto, ki jo zbirajo velikanske tvornice v vročih afriških in azijskih puščavah in jo razpošiljajo v obliki toplotnih akumulatorjev na vse kraje.

Velik ljubitelj umetnosti sem; najbolj pa mi ugajajo pokrajinske slike. Teh imam lepo število, in slikali so jih najboljši mojstri slovenski. Kdor gleda pokrajine v mojem budoarju, se mu zdi, da zre na kos pristne, neponarejene prirode; saj so slike izvršene v barvah, ki se svetijo v samosvoji luči.

In mnogo udobnosti mi je na razpolago. S tovariši, ki so v svojih sobah, občujem lahko pri mizi sede, brez posebnih aparatov. Iz osrednje kuhinje si lahko vsak trenutek naročim krepčil, treba je samo govoriti nekoliko besedi proti podobi na steni, in mahoma se prikaže mizica z zahtevanimi stvarmi. Kadar sem utrujen od dela, sedem v mehak naslanjač; lahek električni tok mi zakroži po živčevju in me čudovito poživlji.

A zakaj mi danes ni všeč tukaj? Da, bolan sem! Moram, da ozdravim! Zamislim se. Duša mi poleti nazaj v prošle dobe. Pred mano vstane sobica, kakršno bi imel pred sto leti. Bi li ne bilo prijetno v takem kotičku? Tu-le stara pisalna miza, na nji kup knjig in spisov, poleg čestitljiva petrolejka, kakršna je v naši muzejski zbirki, tam-le v kotu glinasta peč in rokca za premog, v drugem kotu omara za knjige, ob steni pa oguljen usnat divan, ob katerem sloni — last not least — dolga pipa. — Koliko poezije!

Zahoče se mi čtiva. A ne novega. Poiščem si kaj iz one dobe, znabiti časopis ali kaj takega. V imeniku naše knjižnice najdem vse polno stvari iz tistih let. Slučajno zazrem naslov: „Učiteljski Tovariš“, glasilo avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva. 49. letnik“. Ha, to je praded našega najznamenitejšega glasila, ki izhaja dvakrat na dan v 10.000 izvodih in je najbolj razširjeno med ljudstvom. To si pogledam; tako starih številč doslej še nisem prebiral.

Pritisnem na dotično številko električnega urejevalnika; v steni se odpre predal in dotični „Tovarišev“ letnik zablesti pred mano.

Sedem in pričnem listati. Čas poteka, jaz se pa poglobljam bolj in bolj v posameznosti, in pred mano vstaja slika, izpočetka nejasna in medla. A vedno ostreje se kažejo detajli, črte se jasne, in pred dušo se mi razvije življenje, polno svetlobe in dela in napora, pred sabo zrem temo, ki hoče ugonobiti in zakriti to življenje. Boj vidim, boj na življenje in smrt! Velik je sovražnik in neusmiljen. Gosto padajo bojovníki, na tleh ležeče jih davi sovrag brezsrčno in z zlobnim veseljem na temnem obrazu. Tuintam pobegne iz svetlih vrst izdajica k nasprotniku, zdajci potemni in ljuto udari po tovarišu. A malo je izdajic! Bolje pasti, nego zatajiti ideale! Tema prevladuje. Nikogar ni, ki bi zaklical: „Bodi svetloba!“ A vendar! Daleč tam zadaj v poltmi se zasveti lučica. Plamenček raste in se dvigne visoko, a zopet upada. In daleč je še! Toda vidim, da se bliža; svetloba je intenzivnejša. Žareči pramen šinejo tuintam preko sovražnih vrst, ki se ondi mahoma skrijajo kakor megla, ki jo obsijejo zlati solnčni žarki. Svetle vrste pa podvoje odpor v takih trenutkih; željno iztegajo roke proti luči, in iz zasopljenih prsi se izvije prosoče: „Ah, pridi, pridi, zlata naša zvezda, pridi prosveta! Saj smo mi tvoji sinovi; pridi in otmi nas!“ — In prosveta prihaja. Toda umerjen ji je korak, pokoriti se ji je večnim zakonom. Oj, vzdržite bojovníki, vzdržite! — — —

Glava mi se klonila. Minila je polnoč, leto dvatisočdeseto je s pritaženim korakom šlo preko mene. Mehka ročica me pogladi po glavi, na uho mi pošepče sladak glasek: „Ali hočeš danes ostati pri mizi do jutra, srček?“ Moja žena je. „Ej, nečem, draga dušica, a prav je, da sem danes pogledal v ta list. Zadnje čase me je napadala ne-

kaka duševna bolezen, v tem trenutku sem ozdravljen popolnoma. Znabiti ti jutri povem vse, za danes pa samo: Srečno novo leto v znamenju prosvete!“

Dragotin Humek.

Vrnite mi, vrnite!...

Črtica.

Trdili so, da je bebec, norec, tepec. Sam se je smatral za najnesrečnejšega človeka na svetu, človeka, ki je živel prazno življenje. Zato je z njim sočustvovala marsikatera mehka duša, meneč, da ga ume. Bilo je pa tudi nekaj takih duš, ki so bile prepričane, da je profesor znorel samo za to, da more brez zadržka razodevati vsakomur svoje misli in nazore. Otroci, norci in pijanci govore resnico. Nihče jim tega ne zameri, dočim bi pametnega človeka kar kamenjali za tako uslugo. Profesor Ciril je o lepem vremenu često pridigoval gori pod hribom nad vasjo na visoki skali ob cesti. Govoril je brezozirno, rezko, lapidarno kakor človek, ki ima veliko povedati, pripoveduje v kratkih presledkih, da bi mogli poslušalci obenem uživati in premišljati njegovo hrano. Profesor Ciril se ni mnogo menil za poslušajoče občinstvo. Ako se je zavedel, da je govoril gluhim stenam, nememu skalovju, neobčutni cesti pod seboj, se je nasmehnil ironično in rekel v svojem pretirano okrajšanem slogu: „Ti vsi molče; bo pa kamenje vpilo.“

V letu in zimi ga je krila dolga temna suknja, ki je bila stara in oguljena. Ljudje so uganili, da ga pozimi varuje mraza, a poleti vročine. No, profesor Ciril se ni staral za ljudsko mnenje. Splezal je svoji kameniti prižnici na rame in začel: „Torej, otroci, poslušajte me! Blagor mu, kdor ima še vero in je ni izgubil; blagor mu, kdor jo je izgubil in je ne išče; nesrečen pa tisti, ki je išče, zakaj najde je ne nikdar več.“

Dolga je bila njegova povest in žalostna, ena sama jerimijada od začetka do konca. Izgubil je vero po prizadevanju nje učiteljev in očitnih pristašev besede božje, javnih vernikov in resničnih hinavcev; iskal jo je in ne našel. Namesto vere je dobil bridko zavest, da je njegovo življenje prazno, nesrečno, kupa polna strupa, zakaj drugi ne umejo njega, on ne drugih. Zahrepenela mu je duša nazaj v srečno mladost, v zlate čase, ko mu je plapolal v prsih mogočen plamen zaupanja v samega sebe, v svojo moč, v ljudsko silo in ljudsko voljo, napredek človeštva, rešitev trpinov iz spon sebičnosti in laži.

„Kdo mi vrne tiste čase? Kdo mi da tisto srečo, ki sem jo občutil v srču prej, nego ste mi zamorili vero! O, tedaj sem še lahko upal, srčno ljubim. Sedaj pa mi je nesreča, nadloga, teža — samo to življenje. O, vi, tatovi, sleparji, ubijalci! Kdo mi vrne moje vero? Izgubil sem jo. Vi ste krivi, da sem jo izgubil. Ali niste rekli, da je nepotrebna? Ostavil sem jo kakor neraben gumb ter jo izgubil. Ne najdem je nikdar več. — Kdo more veleti srti steklenici: Bodi zopet cela. In bo? Kdo propadli devici vrni nedolžnost? Vrnite mi, vrnite moje vero! Vrnite mi mojo srečo, mojo mladost, če mi jo morete. Vrnite samo za trenutek! Dam vam življenje za ta trenutek. Tukaj ga imate!“

Ljudje so postajali pred sivobradim prorokom na skali in trdili, da je bebec, norec, tepec. Hodili so mimo njega in se mu smejali. On se ni zmenil zato, marveč se je ironično nasmehnil in dejal: „Bo pa kamenje vpilo.“

* * *

In res je vpilo skalovje, cesta je vpila in vsa okolica je kričala o nesreči profesorja Cirila, o izgubljenem življenju, o prevarjenem srcu. A kdo se je brigal za to? Svet ima kamenito srce, kadar ne gre v lastni dobiček.

Rad je govoril profesor o svoji zlati mladosti. Res je bila zlata. Živeč pri starših, ki niso poznali obilnosti, marveč skromnost, delo in zadovoljnost, se je razvijal kakor mlado drevesce v dobri zemlji. Njegove sposobnosti so že takrat cenili učitelji in duhovniki. To ga ni prevzelo. Njegova sreča je bila šola, njegovo prepričanje popolnoma po naukih katoliške vere, kakor jih je slišal v cerkvi in šoli. Videl je, da žive po njih tudi njegovi starši, sosedje in vsi ljudje, ki jih je poznal. Po teh naukih je za trdno upal tudi sam, da doseže večno zveličanje v nebesih. Tako naravno in lahko se mu je zdelo to, da ni niti pomislil, da bi moglo biti še drugačno življenje na svetu. Vaščanje so bili preprosti kmetiči, toliko in bolj imoviti kot njegov oče. Duhovnik je bil mož v letih, ko vsakemu ze miruje kri in počivajo ugonobljene ali zamorjene strasti — vzvišeno bitje brez nagnenja v greh. Mož poln zlatih vzorov in vabljevih nad je bil njegov učitelj, navdušen pešnik, pevec, občudovalec prirode, voditelj za vse lepo, vzvišeno in sveto.

Ljudje so tudi grešili, seveda! Adam in Eva sta grešila. Spoznal je, da je na svetu zlo, a le za to, da človeka očisti

in utrdi v dobrem, kakor se očisti zlato v ognju. Brez izkušnje ni zasluge, brez boja ni zmage, brez zmage ni krone.

Neki dan je domači duhovnik zapodil od sebe svojo sestro Anico, ki mu je bila doslej postrežnica in gospodinja. Morala je po svetu za kruhom. Vsa vas je govorila o tem in ugibala vzrok in ga tudi uganila. Anica se je morala umakniti drugi, ki ni bila njena sestra. Po vasi je kar šumelo grdo pohujšanje.

Mladi Ciril se je prijemal za prsa. Ni sicer umeval pohujšanja, toda slab zgled ga je bolel.

Nedolgo potem sta se grdo sprla in zmerjala njegov učitelj in spovednik. Šlo je za malenkost, a nihče ni maral odnehati.

Tisto poletje je doživel še večje razočaranje. Zbolela mu je babica nenadoma. Na Telovo je bilo proti večeru, ko so vaščani pošteno praznovali — po svoje seveda — veličastnost velikega praznika in procesije pri polnih kozaricah v gostilnici. Med domačimi odličnjaki je praznoval tudi duhovni pastir s svojimi ovčicami. Težko mu je bilo, ko je moral zapustiti tako lepo družbo zastran zbolele starke. Šel je nerad in godrnjaje. Na Cirilovem domu je počital njegovemu očetu, da je on sam zakrivil babično nesrečo, ker je ni varoval, ko jo je zadel mrtvoud in je padla z ognjišča. „Moj mili Bože,“ je vzkljknil oče, ali sem vedel, da se zgodi nesreča prav danes in prav moji materi? Nihče nima pisanega, kdaj, kje, in kakšna nesreča ga čaka.“

„Tiho, sirovina sirova!“ mu je zabrusil v lice duhovnik in odšel z burzo na prsih, kjer je maloprej nosil onega, ki je trpel za vse grešnike, trpel nedolžen.

Več let se nista več lepo gledala z očetom.

Ciril je šel v mestne šole.

Videl je dobičkarstvo, pristranost, čutil, da je ves svet takorekoč ena sama velika krivica. Samo zlo gospoduje na zemlji. Njegovo mehko srce se mu je krčilo jeze, togo in žalosti. Med svojimi profesorji je spoznaval vedno večjo hinavščino, klečeplastvo in zavist. Le malo mož poštenjakov je bilo med njimi. Vsakdo je kazal v javnosti lepšo polovico svojega značaja, dočim je zares in skrivaje ravnal nasprotno svojim besedam.

Ni še prav dovršil naukov na gimnaziji, ko je bil docela prepričan, da pravzaprav zlo, hinavščina, egoizem in strast zmagujeta na svetu v vseh slojih. Kje je pravica, kje resniča in krepost? Vzori so kakor zakoni le na papirju. Bog zato, da ga žalijo, izrabljajo v sebične namene njegovi lastni služabniki, namestniki in njihovi pomočniki. Vera je samo tvrdka, podjetje, ki je temboljša, čim več vrže na leto.

Zato ga ni mogla niti mati pregovoriti, da bi stopil v semenišče. Brez vzorov, brez nad in brez vere je šel stradat na univerzo, odšel brez materinega blagoslova, brez očetove podpore. Tako je prestradal dolgo dobo do poslednjega izpita in se oddahnil. Veselilo ga je delovanje za prosveto, probujanje naroda, v pomoč ljudem sotrpnom. V izvoljenem stanu bo vzgajal mladino za resnične vzore in požrtvovalno delo v korist vesoljnega človeštva. To bo zares delo, vredno uspeha in blagoslova, zakaj nesebično bo, popolnoma nasprotno tistemu in takemu, ki ga je videl in preživel sam z zaničevanjem in ironijo.

S takimi smotri se je vrnil na Slovensko. Tovariši so se mu smejali ter ga nazivali — narobe filozofa. Zato se pa ni menil, temveč mislil na svoje učence: „Ti ne bodo molčali; celo kamenje bo vpilo.“

Med učenci je dobil mnogo poslušalcev, prav malo posnemalcev in celo nič hvaležnosti. Odobravali so vsi njegove nazore in jih krstili za nepraktične. Premeščen je bil službeno, da je napravil prostor kolegu protežirancu, ki je bil mlajši od njega in slabše kvalifikovan. To ga je peklo. Tolažil se je samo še z boljšo bodočnostjo.

V novi službi se je seznanil s tovarišem, ki je popolnoma odobravil njegove nazore, a ravnal ravno narobe. Zivahni kolega ga je upoznal z boljšimi meščanskimi krogi, kjer so ga imele dame vse rade. Malo pred Cirilovim prihodom je razdril zaroko z deklico iz odlične meščanske hiše. Zato pa ni ostavil morda svoje neveste ali njene družine. O, ne! Saj je bil povsod takorekoč nenadomestljiv družabnik zlasti damam. Cirila je popolnoma pridobil. Vse sta si zaupala. Kmalu je izvedel, da je tovarišu Cirilu všeč nekdanja njegova nevesta. Ponudil se mu je za posredovalca.

Ciril jo je res zasobil. Spoznal je, da ima Mira tiste vzore in nazore kakor on. Iz tega je sklepal, da mu bo dobra spremljevalka v zakonu. To bo začetek družinske harmonije. Poročila sta se, in zivahni kolega Artur je bil priča pri poroki ter ju spremljal kakor nalašč celo na ženitno potovanje.

Kmalu je pa doznal Ciril, da je Mira prav tako sebična kot vse njene tovarišice. Z njimi se je strinjala v vsem samo pred zakonom, da ga je — vjela. Sedaj mu celo preti očitno, da mora zapustiti tiste nazore, ki niso drugo kot budalosti. To ni za moža ni za žensko, kvečjemu za — bedaka.